

3. Пацурія Н.Б. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління страхових компаній. *Право України*. 2021. № 6. С. 196–210. DOI: 10.33498/loou-2021-06-196.
4. Scott L. Mitchell. GRC360: A framework to help organisations drive principled performance. *International Journal of Disclosure and Governance*. Vol. 4, 2007. P. 279-296. DOI: 10.1057/palgrave.jdg.2050066.
5. Ana-Maria Ghiran, Vasile Paul Bresfelean. Compliance Requirements for Dealing with Risks and Governance. *Procedia Economics and Finance*. Vol. 3, 2012. P. 752-756. DOI: 10.1016/S2212-5671(12)00225-0.
6. Nicolas Racz, Edgar Weippl, Andreas Seufert. A Frame of Reference for Research of Integrated Governance, Risk and Compliance (GRC). *11th IFIP TC 6/TC 11 International Conference on Communications and Multimedia Security (CMS)*. May 2010, Linz, Austria. P. 106-117. DOI: 10.1007/978-3-642-13241-4_11.
7. Miller, G.P. The Law of Governance, Risk Management and Compliance. *Wolters Kluwer Law & Business*. Aspen Casebook Series. 2014. 1109 p. URL: <https://books.google.com/books?id=88DfDgAAQBAJ>.
8. Governance, Risk and Compliance (GRC). *Open Compliance & Ethics Group*. URL: <https://www.oceg.org/about/what-is-grc/> (last accessed: 16.01.2022).

УДК 340.1

Костицький В. В.

*доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових
наук України, професор Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Однією із найважливіших умов розвитку системи права є врахування доцільності права. Те, що право доцільне, є беззаперечною і неспростовуваною аксіомою. Правотворення, реалізація права завжди переслідують ті чи інші цілі. Без цілепокладання говорити про розвиток права не приходиться. Адже, кожна правова новела дорого коштує: це затрати на утримання та законотворчу діяльність парламенту чи нормотворчу діяльність органів виконавчої влади та на судову правотворчість, фінансові, організаційні, психологічні затрати суспільства на впровадження нових правових приписів. Дослідження доцільності права дозволяє з'ясувати призначення права у суспільстві: соціальним призначенням права є закріплення важливих, необхідних, соціально корисних і бажаних правових відносин, а також вказує на певний момент цілеспрямованості функціонування права як соціального явища.

Соціальними джерелами призначення права виступають домінуючі в суспільстві інтереси: гарантування особистої та колективної свободи,

забезпечення добробуту, подолання пандемії, організація захисту суверенітету, національної безпеки та формування правових основ перемоги у війні, тощо. Стрижнем призначення права є воля, що відображає інтереси політичних сил, які утримують у своїх руках державну (публічну) владу (так званий «політичний клас»), науковий концепт якого опрацьований у сучасній політології[1].

В юридичній літературі категорія «соціальне призначення права» вживається нині в кількох основних контекстах: 1) для характеристики історичної місії права, тобто оцінки значення права стосовно минулого і майбутнього; 2) для визначення його економічних, політичних, екологічних, ідеологічних та інших завдань; 3) для позначення кінцевих соціальних результатів, тобто в аспекті тих досягнень у соціальних відносинах, які обумовлені реалізацією права; 4) для характеристики співвідношення призначення права із соціальним призначенням держави[2]; 5) для з'ясування співвідношення права з іншими соціальними нормативними регуляторами (мораль, релігія, звичаї тощо); 6) для визначення завдань права як феномену, що забезпечує комунікацію громадянського суспільства, держави і особи; 7) для з'ясування ролі права як мірила добра і справедливості; 8) для використання права як інструменту забезпечення рівності [3].

Призначення права відображає спрямованість дії права на певну сферу суспільних відносин. Зміна соціального призначення права – історично зумовлений динамікою суспільного і правового розвитку складний, об'єктивний і закономірний процес, у ході якого відбувається поступове збагачення його соціальної сутності, формування системи цінностей, які закріплює, охороняє або вміщує право.

Основним соціальним призначенням права, за будь-яких типів суспільного і державного розвитку, є регулювання й охорона суспільних відносин юридичними засобами. Відтак, на рівні теорії права важливим є розмежування *загального соціального призначення права*, що відображає його універсальну соціальну сутність, тобто притаманне для всіх його історичних типів (регулювання й охорона панівних суспільних відносин) і *спеціально-юридичного призначення*, тобто властивого саме (і винятково) праву одного історичного типу (наприклад, ідеологічна спрямованість як елемент соціального призначення соціалістичного типу права).

У суспільстві сучасного типу призначенням права слід вважати передусім забезпечення прав та свобод людини і громадянина, регулювання й охорону провідних соціально корисних видів суспільних відносин, підтримання правопорядку і законності в суспільстві, закріплення домінуючих суспільних цінностей і їх відображення у праві, забезпечення соціально прийнятних моделей комунікації суб'єктів суспільного життя, протидію небажаним соціальним явищам, проявам і процесам, забезпечення реалізації цілей сталого розвитку та протидії глобальним загрозам тощо.

Особливістю сучасного розвитку є розширення меж регулятивного впливу з боку права в умовах державно організованого суспільства, що дало підставу вченим стверджувати, що сьогодні у демократичних країнах права стає все більше, а прав (можливості вільного вибору людини) стає все менше. Дійсно, внаслідок надмірно активної право- та нормотворчості держави

щоденно суттєво розширюється сфера відносин, яку право намагається охопити своїм впливом: власне сфера особистісного буття людини, її ідентичність, форми взаємовідносин особи і держави, сфери забезпечення функціонування політичних інститутів тощо. Право стає найважливішим інструментом координації дій різних суб'єктів суспільних відносин – як у межах конкретного суспільства, так і поза державними кордонами, у транснаціональному (глобальному) масштабі.

Звідси, сучасне суспільство стає все більш «юридизованим», навіть порівняно з недалекими попередніми етапами його розвитку. У ньому діяльність суб'єктів суспільного життя є надто щільно охопленою правовими та суміжними з правовими установами й інститутами (правовими нормами й інститутами, органами державної влади, покликаними забезпечувати підтримання життєдіяльності й охорону таких норм та інститутів, тощо). У сучасній зарубіжній соціології права (Н. Луман, Г. Тойбнер) вчені з тривогою відзначають фактори утвердження «надлишку права», надмірної «юридифікації» суспільних відносин[3]. І цей процес має об'єктивний характер, не пов'язаний з обмеженнями демократії чи ідей конституціоналізму. За вдали висловом німецького дослідника Г. Тойбнера, сьогоднішня «юридифікація означає не просто розростання права, вона означає процес породження інтервенціоністською соціальною державою нового типу права»[4]. У сучасній Україні в останнє десятиліття, як відзначає проф. В.П. Горбатенко[5], також спостерігається тенденція до «гіпертрофованого прагнення щодо нормативно-правової формалізації всіх сфер суспільного життя». За таких умов та ігнорування цілепокладання і орієнтації на доцільність та соціальне призначення права у правотворчій діяльності, система права об'єктивно не спроможна «впоратися» з належним регулюванням усіх ділянок, сфер, проявів суспільного життя. Звідси, на порядок денний висувається проблема перегляду методологічних засад функціонування держави та її нормотворчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденції розвитку: Монографія / за заг. ред. Ф.М. Рудича. – Київ: Парламентське вид-во, 2010. – 336 с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – Київ: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
3. Костицький Василь. Вибрані проблеми теорії права: підручник /Василь Костицький. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 522с. – С. 29-36.
4. Цит. за: «Соціологія: теорія, методи, маркетинг». – 2000. - № 1. – С. 54.
5. Горбатенко В. Політико-правові цінності в контексті демократизації українського суспільства / В. Горбатенко // Право України. – 2013. - № 8. – С. 152.